

ADMINISTRAȚIA DIN NORDUL MOLDOVEI ÎN PERIOADA MARTIE-AUGUST 1944

Nicolae Ionescu

Partea de nord a Moldovei, respectiv județele Botoșani, Suceava, Dorohoi, precum și teritoriile apreciabile ale unor județe limitrofe ca Rădăuți, Baia, Iași și Roman, timp de aproape 6 luni de zile, începând, din martie 1944, după retragerea trupelor germane, aici s-au instalat trupele sovietice care au continuat să opereze pentru înfrângerea definitivă a adversarului. Drept urmare, în această zonă a țării s-a creat o situație specială prin faptul că teritoriul Moldovei, a fost divizat din punct de vedere militar-administrativ. În timp ce în zona de mijloc și de sud populația trăia într-o tensiune deosebită cauzată de neprevăzutul evoluției Frontului de Răsărit (pătruns deja pe teritoriul României), de intensificare a abuzurilor, armatei germane, precum și de alte nenorociri ce păreau că nu se mai sfârșesc (evacuările, bombardamentele, munca forțată) în zona de nord unde pătrunsese Armata Roșie, cetățenii ce rămăseseră pe loc trăiau drama unei noi ocupații.

Populația românească din județele ocupate de armata sovietică era cuprinsă de teama privind "extinderea" Uniunii Sovietice și dincoace de granița impusă la 26 iunie 1940 între cele două state. În ziua de 2 aprilie 1944¹ Molotov a declarat presei sovietice și străine că guvernul țării sale nu urmărea anexiunea teritorială vreunei părți din România, nici schimbări în situația internă și că înaintarea trupelor sovietice "dictată de necesități strategice", câtă vreme continua rezistența inamicului. Pentru, a ridica moralul scăzut, al populației, comandanții armatei sovietice staționate în județele Botoșani, Dorohoi, Rădăuți și Suceava, au reamintit prefectilor conținutul declarației lui Molotov și le-au cerut să transmită locuitorilor, prin viu grai, prin manifeste, comunicate, etc., "mai ales pasajul din declarație care prevedea că U.R.S.S. nu avea nici un fel de revendicări teritoriale față de România", "nu se va amesteca în, administrația internă a teritoriului ocupat" și nu avea intenția să influențeze viața economică, financiară, culturală, socială, etc., a acestor teritorii².

Considerând temporară Staționarea ostașilor Sovietici pe teritoriul acestor județe, autoritățile românești au reușit cu amabilitate și calm, să depășească unele faze critice și să acționeze în raporturile cu armatele sovietice ca organe reprezentative ale poporului român. Condițiile excepționale ale staționării frontului timp de 5 luni au determinat izolarea temporară a celor 4 județe de restul țării.

Linia politică a guvernului sovietic față de România a fost formulată prin Hotărârea Comitetului de Stat al Apărării, din 10 aprilie 1944, adresată Consiliului Militar al Frontului 2 Ucrainean. În regiunile ocupate de Roșie vor fi menținute, fără nici o schimbare, toate ocupate Armata Roșie vor fi menținute, fără nici o schimbare, toate organele puterii românești și sistemul organizării economice și politice existente în România ce avea la bază Declarația dată de guvernul Sovietic după trecerea trupelor sale a granițelor României³.

Potrivit amintitei hotărâri, sarcina aplicării în practică a indicațiilor guvernului U.R.S.S. Cu privire la staționarea trupelor sovietice în România revenea consiliilor militare ale fronturilor și armatelor care erau organisme reprezentative la nivelul

marilor unități în armata sovietică. Comandamentele militare locale erau subordonate acestora. Șefii marilor unități de infanterie aveau obligația să numească comandanți de plasă, județ și centre intens populate. Prin activitatea lor comandanții nu aveau voie să se substituie organelor puterii locale preciza hotărârea respectivă.

Aceste prevederi trebuie puse în legătură cu tratativele secrete între România și puterile aliate (S.U.A., Anglia și U.R.S.S.), în cadrul cărora se avea în vedere importanța strategică a României în evoluția evenimentelor militare din cursul anului 1944. România constituia, în acele condiții, placă turnată a sud-estului european. Fapt dovedit după lovitura de stat de la București din 23 august 1944, în urma căreia România a întors armele împotriva Germaniei naziste, alăturându-se cu tot potențialul militar și economic Coaliției antifasciste. S-a creat, astfel, posibilitatea înaintării foarte rapide a armatelor sovietice pe teritoriul patriei noastre până în Balcani și la granița cu Iugoslavia, continuând, apoi, ofensiva la care au participat și trupele române, până la victoria finală asupra fascismului.

Deși se spera într-o depășire a stării de război, ca urmare a instalării sovieticilor în zonă, lucrurile n-au intrat într-un tot pe tărâmul unei vieți liniștite, neputându-se în aceste condiții dificile. Existența, în Continuare, a liniei frontului pe o întindere mare nu îndepărta pericolul privind desfășurarea luptelor, afectând astfel un număr considerabil de așezări omenești recolte. Acest fapt a determinat menținerea măsurilor de austeritate militară, a restricțiilor și a eforturilor asupra populației civile.

Izolate de restul țării, județele din N. Moldovei au trecut să-și reorganizeze viața economică, politică și administrativă, atât cât războiul o permitea, în condițiile prezenței armatei sovietice. Între măsurile impuse de noua situație a fost și aceea mobilizării tuturor forțelor cetățenești pentru înlăturarea dezastrului lăsat de desfășurarea luptelor, ca și pentru reorganizarea administrativă, reorganizare determinată în primul rând de faptul că autoritățile au părăsit posturile lor, evacuându-se în interiorul țării.

Interesul pentru reșezarea grabnică a vieții economice și administrative era o manifestare firească a populației rămase pe loc, dar și de către armata sovietică. Autoritățile militare sovietice au urmărit și sprijinit îndeaproape acest lucru, fiind preocupate, în cel mai înalt grad, de organizare temeinică a teritoriului în care ele acționau, întrucât de aceasta depindea siguranța "spatelui" și succesul operațiunilor militare. Totodată, se avea în vedere și conlucrarea cu populația autohtonă într-un mod organizat și eficient pentru satisfacerea unor cerințe ale Armatei Roșii, impuse de mersul acțiunilor de luptă.

Cu privire la reorganizarea administrativă pe teritoriul din N. Moldovei, rezultă faptul că în unele județe alegerea sau desemnarea noilor prefecți s-a făcut de populația românească rămasă pe loc, înainte ca trupele sovietice să se instaleze în zonă. Din datele de care dispunem rezultă că asemenea situații s-au petrecut în județele Botoșani și Rădăuți, iar istoricul ieșean Gh. Tănăsă consideră că desemnarea de populația locală a noilor prefecți până la sosirea sovieticilor a avut loc și în județele Dorohoi și Suceavă⁴. Spre exemplu, cu 3 săptămâni înainte de intrarea armatei sovietice în orașul Botoșani, locuitorii acestei așezări au constituit un comitet cetățesc provizoriu din rândul căruia a fost ales prefectul Dimitrie Russu. Dintr-un memoriu de activitate aparținând lui Ion Popovici, fost șef de serviciu al prefecturii, remarcăm că la 8 aprilie

1944 când au intrat trupele sovietice în orașul Botoșani noul prefect Dimitrie Russu era deja în exercițiu în momentul sosirii armatei sovietice⁵

În ziua de 30 martie 1944, locuitorii orașului Rădăuți și delegați din comunele județului s-au adunat în acest oraș, alegând ca prefect pe inginerul agronom I. Larionescu și ca prim-pretor pe Mihăilescu Leonida. Trupele sovietice sosise în oraș la 8 aprilie și peste două zile comandantul armatei sovietice din zonă primește noile autorități locale. După ce noul prefect a prezentat în detaliu situația economică, administrativă și politică a județului Rădăuți "a fost rugat" de generalul sovietic să conducă mai departe treburile județului asigurându-l, totodată de tot ajutorul armatei sovietice. Este probabil ca în aceeași manieră să se fi petrecut lucrurile și în cadrul județului Botoșani⁶.

În ceea ce privește celelalte județe din Nord noile autorități nu au fost instalate la fel ca la Rădăuți și Botoșani. De exemplu, așa cum rezultă dintr-un proces-verbal întomit la 28 aprilie la Suceava alegerea prefectului și subprefectului s-a făcut în prezența reprezentanților comandamentului militar sovietic.

În județul și orașul Dorohoi, trupele sovietice au pătruns în zilele de 7 și 8 aprilie, iar, două zile mai târziu, se afla deja în funcție noul prefect, D. Chiriac și tot atunci s-a format Consiliul Județean alcătuit din 8 membri. La acest moment important ca și în alte cazuri nu s-au aflat reprezentanții Comandamentului sovietic.

În ce privește județul Baia în condițiile stabilirii frontului pe teritoriul acestuia și a ocupării de către trupele sovietice se cunosc și mai puține detalii despre instalarea noului prefect. Se știe doar că, la un moment, se afla în funcție Vasile Lovinescu⁷. Deși județul Baia a fost afectat puternic de front, impunându-se o evacuare aproape totală, îl regăsim totuși organizat din punct de vedere administrativ. Referirile sporadice la județul Baia și autoritățile acestuia constituie o dovadă că intensă desfășurare a luptelor a lovit crunt acest județ.

Apropierea operațiunilor militare de granițele țării și pătrunderea trupelor sovietice în Nordul țării au provocat o acută criză regimului antonescian⁸. În ziua de 15 martie 1944 din ordinul lui Antonescu, a început operația de evacuare a autorităților românești civile și militare din nordul și centrul Moldovei, la care s-a atașat majoritatea proprietariilor de moșii și întreprinderi industriale. Trupele române s-au instalat la 1 aprilie 1944 pe un aliniament de apărare jalonat de râul Jijia și localitățile Botoșani-Rădăuți-Marginea. La 2 aprilie 1944, U.R.S.S. a propus României încheierea armistițiului. Ion Antonescu a refuzat această propunere.

În lipsa unui aparat de conducere și de ordine, în condițiile jafurilor săvârșite de armatele germane în retragere, de hoți și răufăcători, reorganizarea administrației locale de stat în județele Botoșani, Dorohoi, Rădăuți și Suceava, fiind problema cea mai importantă și cea mai urgentă, a precedat, de regulă, pătrunderea armatelor sovietice, s-a desfășurat conform structurii aparatului de stat românesc și prin aplicarea regulilor administrative românești⁹. În toate cazurile, prefectii și primarii au fost instalați de comandamentele militare sovietice sau au funcționat cu aprobarea acestora acolo unde fuseseră deja aleși de către adunările cetățenilor.¹⁰ Prefectul județului Suceava, după ce a făcut o vizită în partea țării ocupată de trupele sovietice, preciza că prefectii județelor Botoșani, Dorohoi și Rădăuți "au fost instruiți la fel cu și în județul nostru de comandamentele militare locale" (subl. ns.) sovietice¹¹.

În același timp, acordând o atenție deosebită frontului din sectorul Straja-nord-Iași-Marea Neagră, autoritățile militare sovietice erau direct interesate în reorganizarea administrației cu elemente de încredere, capabile să restabilească ordinea, să refacă viața economică a județelor Botoșani, Dorohoi, Rădăuți și Suceava pentru a aproviziona numărul mare de trupe concentrate aici, însumând 920.000 de oameni, gata să înceapă ofensiva pe frontul din Moldova¹²

Participarea reprezentanților comandamentelor militare sovietice la instalarea autorităților locale românești, la adunările cetățenești, la ședințele consiliilor de colaborare, emiterea unor ordonanțe și formularea unor dispoziții, obligația noilor autorități de a îndeplini infracțiunile și ordinele comandamentelor militare sovietice și de a raporta măsurile luate privind reglementarea vieții administrative și înviorarea economică-socială a județelor, orașelor și comunelor din nordul Moldovei, toate acestea reprezentau câteva dintre modalitățile de exercitare a controlului și observație asupra întregii activități desfășurate în această parte a țării. Au fost instalați primari, ajutori de primari dintre cetățenii cu autoritate, buni organizatori, unii provenind, din rândul nevoiașilor. Încadrarea instituțiilor s-au făcut cu o parte din funcționarii, care dintr-un motiv sau altul, au rămas pe loc, dar și cu elementele noi, fără deosebire etnică, printre care unii dintre elevii care au fost desemnați în conducerea administrației și a diferitelor instituții, mai ales în județul Botoșani, iar după 23 august și în celelalte județe ale Moldovei.

Au fost înființate poliția rurală și poliția populară pentru menținerea ordinei și siguranței publice, cât și din dispozițiile comandamentului militar sovietic, preocupat în cel mai înalt grad de finalizare a preparativelor vastei operații de la Iași-Chișinău. Prefectul județului Botoșani relatează "greutățile impuse de prezența unei armate de aproape un milion militari care au ocupat "acest județ până la sfârșitul lunii august 1944"¹⁴

Economia județelor din nordul Moldovei a fost o sursă de aprovizionare, un șantier de lucru pentru sprijinirea Armatei Roșii în pregătirea ofensivei împotriva trupelor hitleriste¹⁵

Având în vedere marile eforturi de aprovizionare și de muncă ale locuitorilor acestei părți românești, considerăm că se impune ca, la sacrificiile umane și materiale ale României la Războiul hitlerist, să se adauge contribuția economică a județelor Botoșani, Dorohoi, Rădăuți și Suceava chiar din momentul pătrunderii trupelor sovietice în această parte a țării.

Organizarea și reluarea activității prefecturilor și a celorlalte organisme subordonate acestora a însemnat înviorarea, atât cât s-a putut în condiții de război, a întregirii vieții economico-sociale, continuarea activității sub auspiciile unicei autorități – Prefectura a întreprinderilor, comerțului, transportului și a tuturor instituțiilor din județ (justiție, poliție, sănătate școli, etc.), atent supravegheate de către comandamentele militare Sovietice.

În lunile aprilie-mai 1944 s-au desfășurat acțiuni intense de organizare a comunelor și prefeturilor din N. Moldovei având loc ședințe pentru numirea Funcționarilor publici. La data de 23 mai județul Botoșani era organizat pe plase și, fără îndoială, pe comune, existând și funcționând la acea dată preturile Botoșani, Sulița, Ștefănești și Bucecea.

Reorganizarea administrativă în această parte a țării a avut loc în condițiile unor greutăți deosebit de mari, generate de retragerea trupelor germane. Pe lângă prefecturile județelor Botoșani, Rădăuți și Suceava au funcționat consilii de colaborare, organe consultative, constituite în scopul de a reorganiza diferitele servicii și în instituții și apoi de a coordona și armoniza activitatea acestora la nivelul județului, în raport cu nevoile gospodărești locale. Din decizia Prefecturii Suceava (20 iunie 1944) rezultau următoarele în această privință: Pentru coordonarea atribuțiilor unor servicii și soluționarea problemelor de importanță mare, se înființează pe lângă Prefectura județului Suceava Consiliul de Colaborare și Coordonare care se va compune din: prefect sau subprefect, copreședinte, inspectorul județean, cosecretar, și din toți șefii de Servicii, plus primarul orașului¹⁶ și în județul Drohovi, prefectul era ajutat de un Consiliu de Cetățeni. De regulă, la nivelul județelor s-au constituit consilii de colaborare, iar pentru orașe, prețuri și comune, consilii cetățenești¹⁷ Alcătuirea noilor organisme administrative cerea, în primul rând, oameni care să cunoască treburile de administrație și conducere, ceea ce s-a dovedit extrem de dificil din cauza refugiului celor care lucrează în domeniu sau care ar fi putut îndeplini condițiile cerute. Pe de altă parte, populația refugiată era dispersată din cauza desfășurării în continuare a luptelor din zonă și nu se putea reîntoarce în locurile de unde fusese evacuată. Încetarea activității în cele mai diverse domenii și reluarea treburilor de la capăt ridicau tot atâtea probleme dificile în aducerea la normal a vieții social-economice.

Așadar, noile autorități s-au confruntat cu dificultăți neînchipuit de mari. Dovada o face și un raport al Prefecturii județului Botoșani în care se sublinia necesitatea unor măsuri urgente și competente pentru aprovizionarea populației de la orașe și sate, ceea ce în condițiile avute în vedere părea de nerezolvat. În cele mai multe cazuri predomina deruta, lipsa de norme organizatorice, lipsa de experiență a celor investiți în funcții etc. "Vechile autorități au luat cu ele banii și actele primăriilor"¹⁸ în evacuare. În asemenea cazuri se impunea găsirea de mijloace și modalități eficiente prin punerea în "funcțiune" a întregului angrenaj administrativ economic. Spre meritul celor implicați în aceste eforturi, au fost găsite soluții adecvate și responsabilitățile în care subliniem: "Numai munca titanică, buna credință, perseverența, curajul și mai ales dragostea pentru o populație de aproape 200.000 de suflete lăsate în voia soartei de autorități, a făcut ca în mai puțin de două luni să se normalizeze viața județului..."¹⁹

Stimulați de prezența armatei sovietice, comuniștii din județul Botoșani își intensifică activitatea în lunile și anii următori. În cuvântul la Conferința Națională a P.C.R. "Moldova" din august 1945, delegatul județului Botoșani, arăta următoarele, referitor la perioada în discuție: "Izolați de restul țării, după fuga autorităților (referitoare la evacuări ns.) grele sarcini au fost puse în fața organizației noastre de partid. Mobilizând întreaga populație, am reușit a da un prim ajutor victimelor de război. Apoi am trecut la organizarea aparatului administrativ, punând în funcție toate autoritățile."²⁰

Se pare că alte organizații politice nu au acționat fie pentru că se refugiaseră, fie erau timorate de ocupant și de "curajul" comuniștilor. În orice caz, organizațiile comuniste erau constituite din puține elemente, folosindu-se și de cetățeni dezorientați

sau derutați, precum și oportuniști. Faptul că elementele respective, comuniști ori nu, s-au implicat în restabilirea vieții social-economice după trecerea frontului, nu poate fi de condamnat; în asemenea situații spiritul de inițiativă și de acțiune sunt vitale.

Instalarea noilor autorități locale au avut loc la date diferite activitatea de reorganizare cunoscând ritmuri neuniforme, de la un județ la altul, de la o localitate la alta. Acest proces, deși anevoios, poate fi socotit încheiat cel puțin într-o primă formă, la sfârșitul lunii mai (pe parcursul perioadei, după această dată, au mai avut loc modificări). Subliniem că o caracteristică a acestor județe din Nord izolate de restul țării și ocupate de armata sovietică în condițiile reorganizării lor, prefectul devenea singura autoritate publică din județ, fără să fie subordonat unor organe centrale naționale. El se îngrijea de toate instituțiile de stat de pe cuprinsul județului. Forul Superior nelegal, dar impus de împrejurări, căruia trebuia să i se supună era Comandamentul militar sovietic, ca organism de coordonare generală a teritoriului în care acționa.

Se impune să se sublinieze faptul că Botoșanii s-au aflat în aceste momente drept centru al întregii zone: aici se afla Comandamentul superior aliat sovietic, spre deosebire de celelalte județe unde acționau comadamente locale. Tot la Botoșani se afla și misiunea militară română constituită din componenți ai Diviziei de voluntari români "Tudor Vladimirescu"²¹, deși grosul acesteia a pătruns în țară odată cu ofensiva sovietică din august 1944, de pe frontul Iași-Chișinău. Însă, prezența unor reprezentanți ai acestora pe teritoriul patriei cu 5 luni mai devreme este importantă; sprijinul lor moral la reorganizarea părții de nord a Moldovei, în condițiile date, nu poate fi neglijat în misiunea de sovietizare a autorităților.

Voluntarii Diviziei "Tudor Vladimirescu" au avut propriul lor organ de presă intitulat "Înainte" (fost "Graiul liber"), din care rezultă unele date asupra pregătirii pentru front a acestora. În numărul 16 aprilie 1944, spre exemplu, este inserată știrea că voluntarii români se îndreptau spre front "pentru a da piept cu hitleriștii..." Cadrele politice ale marii unități și comuniștii care acționau în emigrație au continuat activitatea de propagandă, inclusiv pe teritoriul românesc ocupat de sovietici din NE țării. Între ei s-a aflat și Ana Pauker, colonelul Mihai Maltopol și maiorul V. Luca, reveniți în divizie la 9 noiembrie²².

După declanșarea ofensivei sovietice "Iași-Chișinău", generalul I.R. Malinovski, comandantul Frontului 2 ucrainean, a ordonat la 21 august, ca divizia să intre în orașul Iași. Trecerea României de partea Națiunilor Unite, la 23 august, a rezolvat o situație extrem de delicată, pentru că Divizia "Tudor Vladimirescu" se putea înfrunța direct cu marile unități române aflate pe direcția sa de acțiune. În noua situație politică militară, generalul Burenin, sosit la 28 august 1944 la podul de la Sculeni, a transmis ordinul generalului Malinovski ca divizia să nu mai intre în luptă și să continue marșul spre București, punându-i-se la dispoziție 150 de mașini. Ajunsă la 28 august în Iași, a fost fracționată pe două eșaloane. Primul s-a deplasat rapid spre București, înregistrând la Bulboacă, comuna Deleni, lângă Vaslui, o primă ciocnire cu un detașament german izolat. Al doilea a pornit pe același itinerar, angajând și el, la 31 august - o luptă cu trupele germane pe dealul Ciunta - tot în apropierea de Deleni = Vaslui²³.

În ce privește raporturile stabilite în procesul reorganizării administrative,

între armata sovietică și populația autohtonă se impun câteva considerații, pornind de la ceea ce s-a scris și de la conținutul real al acestor raporturi. Literatura politică și de specialitate a folosit o vreme termeni ca: "eliberare", "Armata Roșie eliberatoare", "teritoriul eliberat" etc. După câțva timp, asemenea termeni au fost înlocuiți cu alții mai adecvați și anume "prezența trupelor sovietice", "ocupație sovietică", "zonă ocupată de Armata Roșie". În unele mărturii documentare din acea perioadă se socotește momentul pătrunderii trupelor sovietice pe teritoriul României ca "eliberator" altele nu conțin asemenea aprecieri, consemnând doar întâmplările așa cum ele s-au succedat. Este un adevăr incontestabil că respingerea trupelor hitleriste din partea de nord-est a patriei noastre de către armata sovietică, în primăvara anului 1944, a concis cu dorința și lupta poporului român pentru eliberarea de sub apăsătoarea dominație hitleristă. Sovieticii au găsit aici o populație animată de dorința de a conlucra cu ei pentru atingerea unui țel comun – victoria și eliberarea de sub dominația germană. La vremea respectivă era greu de prevăzut că va urma ocupația rusească de mai târziu.

Situația creată, aduce în discuție și unele ipoteze. Spre exemplu, sovieticii n-au recurs la introducerea administrației militare. Recurgerea la ocupația armată, ar fi sustras în, anume măsură comandamentele militare din zonă de la activitățile strigente legate de operațiunile de luptă și pregătirea acțiunilor ulterioare. Verosimilă poate fi și ipoteza potrivit căreia sovieticii, au consimțit la păstrarea legislației românești și a unor libertăți neobișnuite în astfel de situații (nerecurgerea la soluția introducerii propriei lor administrații) întrucât aceștia se aflau la începutul pătrunderii pe teritoriul țării noastre, când încă nu se întrezărea posibilitatea ieșirii României din război, cu atât mai puțin perspectiva victoriei finale asupra fascismului.

Sursele documentare consultate reliefează aspecte de atitudini binevoitoare a trupelor sovietice în ceea ce privea respectarea legislației și administrației românești în zonă. Trebuie avut în considerare faptul că autoritățile militare sovietice, în cele mai multe cazuri în bună înțelegere, au fost recunoscute sau instalate sub supravegherea directă a comandamentelor Armatei Roșii. În acest caz rezultă raporturi de subordonare ale autorităților române față de trupele străine.

Însuși guvernul sovietic, prin Declarația din 2 aprilie 1944, nu atribuie armatelor sale un caracter eliberator; scopul pătrunderii Armatei Roșii pe teritoriul României era de a urmări trupele germane în retragere, până la distrugerea sau capitularea lor²⁴, această declarație e făcută și pentru a satisface hotărârile de la Teheran și pentru a nu trezi susceptibilitate în rândul Marilor Puteri occidentale²⁵. În Hotărârea Comitetului de Stat al Apărării al U.R.S.S., din 10 aprilie 1944, se făcea următoarea apreciere: "Consiliile militare vor exercita pe teritoriul românesc, intrat în subordinea trupelor sovietice, doar conducerea generală a administrației civile, nu efective, precum și controalele asupra acesteia prin administrația militară a Armatei Roșii. Comandanții militari de plasă sau județe - precizează hotărârea - nu trebuie să se substituie organelor locale ale puterii. În timp, însă, chiar sovieticii au folosit termenul de "ocupant". Astfel, "În regiunile Ocupate de Armata Roșie se menționează în hotărârea amintită - vor fi menținute, fără nici o schimbare, toate organele puterii românești și sistemul organizării economice și politice."²⁶

În același timp, trebuie avut în vedere și faptul că în istorie astfel de situații au

<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuaslui.ro>

fost soluționate prin introducerea imediată a administrației militare a ocupantului, ceea ce sovieticii nu au făcut. Organizarea din nordul Moldovei în perioada aprilie august 1944, nu poate fi asemuită, spre exemplu, cu aceea a părții de nord a Transilvaniei, din iarna anului 1944-1945, unde a fost introdusă administrația militară sovietică. Totuși, prezența armată, măsurile întreprinse, conduita în anumite împrejurări a comandamentelor și trupelor sovietice, au făcut din această parte a Moldovei un teritoriu ocupat. Chiar dacă guvernul sovietic dăduse dispoziții ca trupele sale să nu se amestece în administrație și să nu schimbe ordinea existentă, să nu comită imixtiuni în viața localnicilor, etc., astfel de recomandări nu s-au respectat, imixtiunea practicându-se sub diferite forme.

Pretextând starea de război și existența frontului în spațiu respectiv, armata sovietică a exercitat controlul general asupra teritoriului în care pătrunseseră și în care opera din punct de vedere militar. Autoritățile militare sovietice au ținut sub observație strictă teritoriul și populația intervenind ori de câte ori considerau necesar, direct sau prin intermediul organelor administrative românești. În cele mai multe cazuri, autoritatea locală nu întreprindea nici o acțiune fără să consulte sau să aibă avizul Comandamentului sovietic local. În numeroase rânduri anumite activități se desfășurau în prezența organului militar sovietic. La Suceava, de exemplu, a fost schimbat prefectul instalat, după pătrunderea trupelor ruse. Această înlocuire s-a făcut "conform dispozițiilor primite de la Comandamentul militar local..."²⁷ Rezultă, așadar că regimul impus de trupele sovietice îngrădea în mod evident posibilitatea competențelor în cadrul administrației locale, încălcându-și astfel în mare parte promisiunile de a respecta legislația și autoritatea românească.

Ocupația sovietică s-a făcut resimțită cu deosebire în acțiunea de instalare a noilor organisme locale, județene, municipale, de plasă și comună.

Semnificativ este și faptul că toate deciziile elaborate de către autoritățile locale erau însoțite de text în limba rusă. Adesea, în actele autorităților românești nou instalate se întâlnește formularea: "Având în vedere dispozițiunile Comandamentului militar" sau "Potrivit instrucțiunilor primite de la Comandamentul militar local"²⁸. Menționăm și aspectul că în inspecțiile pe care le făceau în plase și comune, reprezentanții autorităților județene erau însoțiți de militari sovietici de la comandament.

Mărturiile vremii nu sunt unitare în definirea acestor raporturi; unele elogiază prezența Armatei Roșii pe teritoriul din nordul Moldovei, altele dimpotrivă semnalează abuzuri ale militarilor sovietici. Prin urmare, se poate aprecia că raporturile la care ne referim nu au contat exclusiv în situarea pe poziții ocupant supus, ci adesea au existat elemente de reală conlucrare între părți, de înțelegere. Acest fapt a contribuit în cea mai mare parte la stabilirea unui climat pașnic de colaborare și întrajutorare în unele momente grele, cum ar fi acelea ce au decurs din restabilirea relativ repede a vieții economice și administrative. Astfel, a fost ușurată lupta pentru înfruntarea numeroaselor greutăți generate de evoluția frontului, precum și a celor care încă persistau.

Conlucrarea a constat și în aceea că, în general, autoritățile militare sovietice purtau discuții cu factorii administrativi locali, atunci când urma să se ia hotărâri în probleme ce vizau populația sau chestiuni organizatorice ale autorităților civile

românești. Din documentarea întreprinsă nu rezultă că în cadrul acestor discuții să fi existat divergențe de neînălăturat. S-au ivit și situații când autoritățile locale n-au putut răspunde cerințelor sporite ale armatei sovietice în unele probleme de contribuție a populației la executarea de lucrări cu caracter militar și la întreținerea trupelor, dar nu s-a ajuns la animozități grave, ele fiind soluționate cu calm și răbdare de ambele părți. Nu se poate ocoli faptul că, în unele situații armata sovietică s-a dovedit a fi un aliat, ajutând la înlăturarea daunelor de război.

Desigur acestea sunt realități dovedite și înregistrate în anumite condiții ale războiului. În primul rând nu trebuie să pornim de la prejudecăți. În al doilea rând trebuie avut în vedere și faptul că primăvara și vara anului 1944 armata sovietică nu era stăpână pe situație, urmărind atragerea populației locale de partea sa. Însă ocupația militară nu era sinonimă cu libertatea, cu lipsa abuzurilor și cu frățietatea, despre care s-a scris atât de mult, în flagrantă contradicție cu adevărul. Vom evidenția noi aspecte de așa-zise "colaborări" în baza cărora se pot trage unele concluzii edificatoare.

Numeroase mărturii se referă la jafuri și abuzuri ale soldaților sovietici: necinstirea lăcașurilor de cult, furturi, omoruri, vătămarea corporală a cetățenilor români, devastări, incendii siluiri de femei și fete... arătând adevărata față a "eliberatorilor". Dintr-un document al Prefecturii Suceava rezultă o seamă de plângeri ale localnicilor: 1) căruțele cu cai sunt luate zilnic la lucru fără nici o idemizație și fără să se asigure hrana la cai; 2) luarea cu violență și fără ordin de vite de către soldații ruși; 3) caii armatei ruse pasc recoltele; soldații ruși iau prin forță de la oameni hainele și lucrurile din casă.²⁹ Și exemplele ar putea continua și în alte localități din Nordul Moldovei în care sunt relevate jafurile, abuzurile și "tratamentul aplicat de sovietici populației românești". Spre exemplu satele până la linia Bivolari-Andrieșeni sunt evacuate; casele din aceste localități sunt distruse, iar materialul lemnos provenit din distrugerii este trimis pe front, iar tabla în interiorul Rusiei³⁰. Se mai arată că premilitarii și soldații români surprinși de ruși în timpul ocupației au fost arestați și trimiși în U.R.S.S., fiind suspectați ca partizani în spatele frontului bolșevic. Un astfel de grup acționează în regiunea muntoasă: Șipotele pe Siret, Nilcea, Crasna Putnei, Straja, din nordul Moldovei³¹.

Desigur, exemplele ar putea continua, considerăm însă necesar să concluzionăm că excese au existat, așa cum s-au înregistrat și manifestări pozitive din partea armatei sovietice. În asemenea condiții relațiile autohton-străin sunt complexe și ele trebuie descifrate cu discernământ. Dificultatea abordării unei asemenea stări de lucruri constă în aceea că în perioada de după cel de-al doilea război mondial, până în 1989, istoriografia românească a scos în evidență doar acele date care încercau să pună armata sovietică într-o lumină exclusiv favorabilă. În altă ordine de idei această scurtă dar zbuciumată perioadă din vara anului 1944 a fost ocolită sau neluată în seamă de către cercetarea istorică doar sporadic. Rămâne o îndatorire pe mai departe de a se investiga arhivele și prin judecăți echilibrate și pertinente (sine ira et studio), de relevat adevărul cu părțile lui bune sau rele.

Trebuie subliniat și faptul că prezența trupelor sovietice pe teritoriul României, în partea de N-E aflate în luptă cu armatele germane, crea un statut nou, special zonei în care acționa. În acest context se impune a se evidenția și eforturile deosebite făcute de cetățenii patriei noastre din nordul Moldovei, în perioada aprilie-

august 1944, care cu voie sau fără voie, au răspuns cum au putut cererilor trupelor sovietice, ușurându-le, astfel, mult eforturile de război.

Un fapt important trebuie relevat de la început și acela că armata sovietică, pătrunzând pe teritoriul României, a găsit poporul român angajat deja în lupta pentru scoaterea țării din războiul hitlerist. În aceste luni se înregistrează numeroase acțiuni de mobilizare a cetățenilor în scopul sprijinirii frontului sovietic prin lucrări de interes militar: tranșee, aeroporturi, fortificații, reparații de poduri și șosele, etc. Destinată lucrărilor militare, pentru susținerea frontului sovietic, munca obștească a localnicilor a constituit prin dimensiune și oportunitate o contribuție a localnicilor a constituit prin dimensiune și oportunitate o contribuție ce se impune a fi rezervată tot mai mult de istoriografie.

Procedeul scoaterii la lucru a populației nu era reglementat, sau dacă era, în multe cazuri aceasta nu se putea respecta. Avem în vedere faptul că, pe o parte, comandamentele militare sovietice apelau, cum era și firesc, la autoritățile românești din zona cu care conlucrau, urmând ca acestea să procedeze la o mobilizare corectă, în raport cu posibilitățile fiecărei localități. Pe de altă parte, unitățile militare ale armatei sovietice, independent de comandamentul județean recurgeau din proprie inițiativă la scoaterea cetățenilor la lucrările de care aveau nevoie. În unele cazuri persoanele mobilizate erau folosite la lucru de armata sovietică, iar în urmă veneau autoritățile românești pentru a apela la acești oameni.

Valoarea acestor munci grele depuse de zecile de mii de oameni din N-E țării este greu de evaluat. Eforturile lor au fost de ordin fizic și moral. Ei au înfruntat foamea, arșița soarelui, vântul sau ploaia, au străbătut distanțe apreciabile până la locurile de muncă, adesea pe jos³².

Un adevărat calvar pentru populația din zona ocupată de trupele sovietice l-a constituit asigurarea acestora cu diferite materiale și produse, îndeosebi alimentare. Sacrificiile impuse au fost cu atât mai mari, îndeosebi alimente. Sacrificiile impuse au fost cu atât mai mari, cu cât aceeași populație suferise de pe urma abuzurilor comise de trupele germane în retragere.

Acțiunea de colectare a bunurilor cerute de armata sovietică a fost organizată de autoritățile locale românești la cererea Comandamentului Sovietic. În același timp, s-au întreprins măsuri de rechiziționare direct de către unități ale Armatei Roșii.

Și în acest caz este dificil de evaluat cu exactitate valoarea contribuției aduse de populația locală la întreținerea trupelor sovietice în perioada aprilie-august 1944. Datele oferite de arhive sunt incomplete și parțiale din cauza neîntocmirii la timp a actelor, a pierderii unor mărturii și chiar a neînregistrării multora dintre rechiziții.

În privința predării de către populația din această zonă a diferitelor produse existau anumite reglementări. Spre exemplu cetățenilor li se explica de autoritățile civile românești că pentru întreținerea armatei ruse trebuie să se predea o cotă de 80% din toate produsele³³. Dintr-un alt document din 17 septembrie 1944 reieșea precizarea potrivit căreia cetățenii aveau obligația ca o parte din produse să fie predate armatei sovietice cu plată, iar altă parte fără plată, formele prin care populația din Nord răspunde cerințelor sovietice, fiind numeroase și variate³⁴. Dotarea nu trebuia să ducă în eroare, întrucât se are în vedere faptul că județele din această zonă au avut același regim și după 23 august 1944. Abia în a doua jumătate a lunii octombrie au fost

restabilite legăturile cu restul țării, reintegrându-se administrației românești.

Făcând parte din Coaliția antifascistă, alături de S.U.A. și Anglia, U.R.S.S. a profitat în sensul larg pe care-l avea acea alianță de state, care în perioada respectivă ne era înțeles decât dacă sprijinind pe una dintre ele, concursul dat se adresa celor trei. Așa se explică unele manifestări de solitudine la românii din zonă, în afara câtorva zeci de zeloși contaminați de comunism și care făceau din convingere eforturi pentru "cauza socialismului".

De aceea rezultă că județele Botoșani, Suceava și Dorohoi au fost cele mai expuse eforturilor de război, ca urmare a poziției lor geografice; situate la o distanță apreciabilă în spatele frontului. În cazul județelor Rădăuți și Baia, menționate ca unități administrative cu statut asemănător celor dintâi, trebuie subliniat faptul că teritoriul acestora era afectat de linia ostilităților militare, motiv pentru care și referirile documentare au fost mai puține.

Concluzionând, trebuie relevat faptul că numeroasele și marile eforturi ale românilor din Nordul Moldovei s-a făcut pe fondul unei situații precare determinată de război, însă, în ciuda tuturor greutăților ce păreau de neînălțurat, nevoile Armatei Roșii au fost pe "deplin satisfăcute" - după cum reiese din documentele vremii.

Pornind de la astfel de relități evidente, trebuie consemnat adevărul neîndoielnic, că poporul român și-a înscris efortul său alături de puterile Aliate, în lupta împotriva Germaniei hitleriste, cu 5 luni mai devreme, față de august 1944, printr-o apreciabilă contribuție materială și umană a populației din această zonă de Nord a Moldovei. Faptul trebuie relevat cu atât mai mult, cu cât, pe nedrept la Conferința de Pace de la Paris de după cel de-al doilea război mondial nu a luat în considerație faptul (momentul), la fel de evident, potrivit căreia România a intrat în război împotriva Germaniei, cu toate forțele sale militare și economice începând cu data de 24 august 1944 și nu 12 septembrie așa cum eronat au consemnat documentele Conferinței din capitala Franței.

Concluzii

Populația României, în vara anului 1944 se afla în ipostaze diferite din punct de vedere administrativ-politic și al gradului de tensiune psihică. În timp ce în zona de nord a țării populația neevacuată trăia un experiment nou, inedit după retragerea trupelor germane, cărora le-a luat locul cele sovietice, în restul țării se menținea prezența armatei Wehrmahului, împotriva căreia se conturase un puternic curent ostil al românilor.

Pe de altă parte, trebuie avută în vedere continuarea războiului pe teritoriul țării noastre timp de mai multe luni de zile, distrugerile și panica creată de această situație. Îngrijorarea devenise, în acea vară fierbinte, foarte mare, aflându-se la un moment dat despre eventualitatea ruperii frontului în Moldova, înaintarea armatei sovietice urmând a fi oprită pe aliniamentul Focșani-Nămoloasa-Galați, ceea ce ar fi dus la extinderea distrugerilor și la un adevărat dezastru pentru România.

Asemenea stări de lucruri au dat naștere la un freamăt aproape general, antirăzboinic, pentru ieșirea României din conflagrație, fie și cu prețul îndepărtării lui Ion Antonescu.

În spatele frontului, adică în zona Botoșani, Dorohoi, Suceava se puneau la cale un guvern comunist pregătit la Moscova în care se afla Ana Pauker și Vasile Luca,
<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

cetățeni români exilați sau autoexilați în ex. U.R.S.S. și care făceau parte din Internaționala Comunistă. Aceștia urmau să vină în țară împreună cu trupele sovietice și să preia puterea politică, cu ajutorul acestora și a Diviziei de voluntari "Tudor Vladimirescu".

Pe măsura pregătirilor ce se făceau la București în vara anului 1944 și a tratatelor ce se purtau de către români cu Marile Puteri Aliate, rezistența armatei române de pe frontul din Moldova slăbea, datorită faptului că unele cadre militare cu responsabilități înalte fuseseră atrase de partea ieșirii din războiul împotriva U.R.S.S.

Pentru scoaterea țării din război s-a desfășurat și o propagandă mai mult sau mai puțin susținută, de către organizații politice și obștești sau cultural-științifice. Vom face câteva referiri succinte ale P.C.R., care deși scos în afara legilor țării încă din anul 1924, a activat totuși în mod ilegal sau semilegal, dispărând unele organizații teritoriale (regionale și locale).

Restrâns din punct de vedere numeric (circa 1000 membri) și cu conducători aflați în lagăre și închisori, P.C.R. nu avea cum să acționeze eficient, așa cum s-a susținut multă vreme. Între planurile concepute de comuniști se număra și organizarea unui aparat de război care să acționeze pentru îndepărtarea guvernului antonescian și alungarea trupelor hitleriste din țară. A fost constituit un comandament operativ și mai multe grupe regionale și locale, potrivit structurii sale organizatorice.

Unele din măsurile preconizate de conducerea acestei organizații politice s-au regăsit în acțiuni concrete, cele mai multe, însă, nu. În cazul Moldovei asemenea intenții s-au dovedit irealizabile din mai multe motive, între care și acela că în a doua jumătate a anului 1943 și vara anului 1944, mai mulți comuniști aflați în libertate, acționând clandestin și subversiv, au fost arestați, astfel că "forța" și așa redusă a acestora era și mai mult diminuată. Asemenea măsuri ale organelor de siguranță au fost însoțite de reglarea legăturilor (clandestine) dintre conducerea P.C.R. și organizațiile sale teritoriale.

Au fost întemnițați, în acele împrejurări, membrii Comitetului Județean P.C.R. Neamț, precum și secretarul regionalei "Moldova" Leonte Dumitru din Iași. Din documentele Siguranței Statului mai rezultă că la Vaslui au fost efectuate operațiuni de arestare pentru 5 comuniști și 38 de simpatizanți, în timp ce 16 persoane au fost internate în lagăre³⁵.

În vara anului 1944, ca sarcină centrală și urgentă a conducerii comuniste de la București era refacerea și consolidarea legăturilor centrului cu Iașul, Bacăul și Piatra Neamț. Au avut loc reorganizări zonale și locale potrivit schimbărilor survenite de la București prin înlocuirea lui Șt. Foris și a colaboratorilor săi printr-o conducere operativă, formată din 3 persoane. În Moldova, însă, numărul comuniștilor și al social-democraților lor era extrem de redus, întrucât majoritatea întreprinderilor erau evacuate și aici se desfășurau operațiuni militare.

Potrivit manifestărilor din întreaga țară, în Moldova au acționat în vara anului 1944, și alte organizații politice și obștești, care s-au situat pe poziția scoaterii României din război și scurtarea suferințelor. Între acestea se situează Apărarea Patriotică și Uniunea Patrioților. Despre cele două organizații s-a scris că a fost rodul activității P.C.R. că erau conduse de aceasta.³⁶Sunt însă și unele îndoeli în această privință, cert este, însă, că ele au constituit realități ale timpului, înscriindu-se cu

inițiative în perioada respectivă.

S-a susținut cu ardoare că în Moldova au avut loc sabotaje în momentul demontării utilajelor la întreprinderile ce urmau a se evacua în care muncitorii refuzau să participe la lucrările de dezafectare și pregătire pentru refugiu. Prea multe acțiuni antirăzboinice împotriva lui Antonescu în această regiune nu putea avea loc deoarece frontul determinase evacuarea aproape completă a principalelor unități industriale.

Documentele vremii (puține și needificatoare) memorii și unele lucrări de specialitate apărute până în 1990 fac referiri la faptul că în România ar fi activat în această perioadă grupări de partizani ca nuclee de luptă împotriva fascismului german, precizându-se că în munții țării noastre formațiuni de partizani au organizat unele acțiuni contra naziștilor. În legătură cu acest fapt trebuie subliniat că atât în România precum și în celelalte țări care nu s-au aflat sub ocupație hitleristă ca urmare a unor acțiuni militare, această formă de luptă nu a cunoscut amploare.

În partea de nord a Moldovei, ca urmare a alungării trupelor hitleriste și a instaurării unei administrații mixte, în condițiile ocupației trupelor sovietice, obligațiile imediate ale locuitorilor din județele Botoșani, Suceava, Dorohoi și localitățile din județele limitrofe Iași, Roman, Baia, Rădăuți au fost acela de a da un prim ajutor victimelor războiului, de a organiza administrația locală. În cazul județului Botoșani asemenea acțiuni au fost influențate și de comuniști, care, deși în număr foarte mic, au preluat inițiativa, profitând de ocupația sovietică, favorabilă și conlucrând cu aceasta. În acest județ s-au constituit comitete țărănești ce au funcționat ca organizații "revoluționare", dar și oportune, pentru strângerea recoltei și îngrijirea culturilor de toamnă, combaterea epidemiilor de tifos exantematic etc. Aceleași comitete, însă, au depus zel în a ajuta frontul sovietic, înțelegând prin aceasta sprijinirea aliaților.

Documentele consultate atestă faptul că în restul județelor din zona în care acționau trupele sovietice nu au existat, în vara anului 1944, organisme sau organizații ale P.C.R. Ca atare nu au existat nici acțiuni ale acestora. Faptul nu înseamnă că spiritul comunist nu s-a resimțit și în județele Dorohoi, Suceava, Rădăuți, Baia etc. Dat fiind prezența trupelor sovietice, a comandamentelor militare teritoriale, aceștia s-au "îngrijit" îndeaproape de reorganizarea administrativ-economică, dând "sfaturi" și "îndrumând" cu grijă "părintească" ca orice măsură luată să fie luată în spiritul pe care ei îl promovau deja de peste 25 de ani în U.R.S.S.

Pentru Moldova ca și pentru țară după 23 august 1944 începea o nouă etapă istorică, marcată pentru început de urmările dezastruoase lăsate de război, de foamete și epidemii, dar mai ales de pătrunderea în această zonă a unei noi stăpâniri, care atunci nu a fost luată în considerație, dar care mai târziu se va concretiza, cu bunăvoința marilor puteri apusene într-un regim de ocupație comunistă sovietică.

Asupra acestei zone, atât de crunt lovită de urgia războiului, s-au abătut, după sfârșitul lui, ani grei de secetă și epidemii, cu care avea să lupte populația Moldovei în continuare. Aceeași populație, înfometată și ruinată economic s-a angajat în efortul general de depășire a greutăților uriașe ale perioadei de refacere a satelor și orașelor distruse, reluarea muncii în fabrici și pe ogoare, după întoarcerea din refugiu. Trebuie subliniat faptul că sprijinul acordat de stat a fost insuficient față de marile suferințe la care a fost supusă populația acestor locuri.

În conștiința oamenilor, Moldova în acei ani rămâne întruchiparea durerilor ce le pot provoca războaiele. Dârzenia locuitorilor ei, ca și a întregii țări, în fața greutăților de tot felul au prefațat actul de la 23 august, marcând ieșirea din războiul dus alături de Germania și intrarea, totodată a românilor dintr-o etapă a experimentelor social-politice comuniste timp de o jumătate de secol.

L'administration en le Nord de la Moldavie dans la période mars - aout 1944 -Résumé-

Au Nord de la Moldavie, une situation spéciale s'est maintenue pendant six mois quand la zone est sortie de l'état d'isolement et on a repris les liaisons avec les autorités centrales de Bucarest.

Dans la situation où les autorités du régime d'Antonescu étaient évacuées lorsque la panique et la désorientation des habitants étaient assez puissantes, les nouvelles autorités locales formées des préfets, maires se sont formées pour trouver les meilleures solutions pour la normalisation de la vie économique et pour prendre de mesures dans les problèmes d'approvisionnement. L'installation des nouvelles autorités locales s'est réalisée petit à petit pendant les mois avril mai, l'activité de réorganisation connaissant des rythmes différents d'un département à l'autre et d'une localité à l'autre.

Il faut souligner comme une caractéristique de la zone du nord que dans les nouvelles conditions le préfet devenait la seule autorité publique du département qui n'était pas subordonnée aux organes centraux. C'est lui qui coordonnait toutes les institutions administratives du département.

Le forum supérieur auquel il devait se soumettre était le Commandement Militaire Soviétique comme organisme de coordination générale du territoire occupé. Il est nécessaire de se rappeler aussi le fait qu'à Botoșani se trouvait le centre de la zone du Nord de la Moldavie du Commandement supérieur soviétique. Dans les autres départements se trouvaient des commandements locaux.

Les nouveaux dirigeants des institutions locales, installés par les soviétiques étaient en général des personnes qui ne se réjouissaient pas de confiance de la part de la population. Il est vrai qu'ils ont organisé des actions dont le but était d'assurer la continuité de la vie socio-économique mais il est vrai en même temps qu'ils ont voulu négliger les intérêts primaires de la communauté en faveur des occupants.

NOTE:

1. xxx 23 August 1944. Documente, 1944, vol.II, Editura Științifică, București, 1984.
2. Ibidem.
3. Ibidem.
4. Cf. Gh. Tănăsă, Teză de doctorat, Democratizarea aparatului de stat în Moldova în anii 1944-1947, Facultatea de Istorie și Filozofie a Universității "Al. I. Cuza" Iași, 1979, p. 31.
5. Ibidem.
6. C. Cioșcă, România în infernul marii conflagrații (Frontul Iași-Chișinău).

- Editura, Iași 1997, p. 135.
7. Ibidem.
  8. Aurel Loghin, Moldova în preajma insurecției din august 1944, în *Analele Științifice ale Universității "Al. I. Cuza" din Iași, Istorie*, tomul XXV, 1970
  9. Gh. Tănăsă, Transformări revoluționare petrecute în aparatul local de stat între 23 August 1944 și 30 Decembrie 1947, în volumul *Republica în România de la ideea de faptă* (coordonator Dumitru D. Rusu), Editura Junimea, Iași, 1988, p. 119.
  10. Idem, Lupta maselor populare, conduse de P.C.R., pentru organizarea aparatului de stat în județele din estul țării (1944-1947), în *Analele Științifice ale Universității "Al. I. Cuza" din Iași, Istorie*, tomul XXVII, 1981, p. 93-107.
  11. Ibidem.
  12. Gh. Buzatu, Dosarele războiului mondial 1939-1945, Editura Junimea, Iași, 1978, p. 198.
  13. Gh. Tănăsă, op. cit., p. 97
  14. Ibidem, p. 191
  15. Arh. St. Suceava, fond Prefectura Jud. Rădăuți, ds. nr. 34/1945, f. 19.
  16. Arh. St. Suceava, fond Prefectura Suceava, ds. nr. 45/1944, f. 79.
  17. Cf. C. Cloșcă, op.cit., p.140.
  18. Arh. St. Botoșani, fond Prefectura Botoșani, ds. nr. 83/1944, f.204.
  19. Ibidem.
  20. Arh. St. Iași, fond P.C.R. Iași, fond 1, ds. nr. 32/1945, f. 32.
  21. C. Cloșcă, op. cit. P. 144.
  22. Alexandru Dușu, Florica Dobre și Leonida Loghin, op. cit., p.198.
  23. Ibidem, p. 1999.
  24. 23 August 1944. Documente. 1944, vol. II, p. 129-193.
  25. Grigore Nandriș, 8 ani din viața României (1940-1948), pagini de jurnal, Ediție îngrijită și prefată de I. Oprea, Editura Saeculum, București, 1999, p. 187.
  26. Apud D. Tușu, Tratatative și contacte ale guvernului și burgheziei române, în "Acta Nausei Napocensis", XV, Cluj Napoca, 1978, p. 605.
  27. Apud, C. Cloșcă, op.cit., p. 148.
  28. Arh. St. Suceava, fond Prefectura Suceava, ds. nr. 22/1945, f. 10.
  29. Ibidem, ds. nr. 156/1944, f. 1 și Flori Stănescu, Dragoș Zamfirescu: Ocupația sovietică în România. Documente 1944-1946, Editura Vremea Nouă, București, 1946, p. 219-226.
  30. C. Cloșcă, op.cit., p.153.
  31. Andrei Brișcă, O zi din viața unui partizan. Documente privind viața cotidiană a partizanilor anticomuniști din Bucovina 1944-1958, III, p. 93-117, în "Arhivele Totalitarismului", nr. 4/1994; Gh. Ștefan, Încadrarea prizonierilor de război români de pe frontul de răsărit în armata română, în "Xenopoliana", VII, 1999-1-2, p. 67-79.
  32. C. Cloșcă, op.cit., p.180.
  33. Ar. St. Botoșani, ds. nr. 47/1994, f. 106.
  34. Ibidem, f. 111.
  35. Ar. St. Vaslui, fond P.C.R., unit, 1 ds. nr. 294/1943, f. 13.
  36. P. Țurlea, op. cit., p. 26.
  37. Xxx Marea conflagrație a secolului XX, Editura Politică, București, 1974, p. 379.